

УДК 631.11:332.3

З.О. Котик, Ю.В. Шкурченко
Національний університет "Львівська політехніка"

ВПОРЯДКУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ НОВОСТВОРЕНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ. ВПОРЯДКУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ОРНИХ ЗЕМЕЛЬ

© Котик З.О., Шкурченко Ю.В., 2013

Благоустройство территорий пахотных земель вновь созданных сельскохозяйственных предприятий заключается в создании территориальных условий для повышения культуры земледелия, возобновления и приумножения плодородия почвы и на этой основе увеличении валового производства сельскохозяйственной продукции, а также использовании техники и трудовых ресурсов.

The equipment with modern amenities of arable earths of the accrued agricultural enterprises consists in creation of territorial terms for the rise of culture of agriculture, renewal and increase of fertility of soil and on this basis of increase of gross production of agricultural goods and also the rational use of technique and labour resources.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства назріла потреба у глибокому вивченні питань взаємодії людини і природи, виявленні наслідків цієї взаємодії та розроблення природоохоронних заходів. Проблема охорони природи та раціонального природокористування зумовлена інтенсивним розвитком техніки, швидким збільшенням чисельності населення та всезростаючими негативними наслідками господарської діяльності людини, які призвели до порушення екологічної рівноваги не лише в нашій державі, але й в багатьох регіонах світу. Однією з таких проблем є раціональне використання земель у сільському господарстві.

Зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. Земельний кодекс України [1] передбачає існування трьох форм власності на землю: державну, комунальну і приватну. Усі форми власності є рівноправними. Суб'єктом державної форми власності на землю є відповідні місцеві ради, право на комунальну власність мають колективні сільськогосподарські підприємства, у приватну власність землі надаються конкретним особам для ведення фермерського і особистого підсобного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтенсивна сільськогосподарська діяльність зумовила різкі зміни природних ландшафтів, передусім створення великих орних масивів, що супроводжувалось зниженням лісової рослинності. Це призвело до значного зниження лісистого ландшафту, особливо агроландшафтів, що, своєю чергою, супроводжується розвитком ерозійних процесів та проявом вихорів пилу, засух, виникненням деструктивних явищ на землях сільськогосподарського використання (деградація, пересушення, заболочення, забруднення ґрунтів і вод та ін.). Інтенсивні ерозійні процеси сприяють виносу мінеральних добрив та пестицидів у водойми, що спричиняє їх замулення та погіршує санітарно-гігієнічні властивості питної води. Інтенсифікація сільськогосподарської діяльності різко обмежила можливість гніздування птахів, життя та розмноження інших груп фаун в агроландшафтах. І це ще далеко не всі негативні впливи сільськогосподарського виробництва на природне середовище. Для усунення всіх цих негативних впливів насамперед необхідно врахувати те, що всі явища в природі взаємопов'язані та взаємообумовлені і в процесі використання природних ресурсів необхідно враховувати їх стан [2, 3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Значною перевагою приватної форми власності на землю є те, що вона:

- по-перше, одночасно є об'єктом права і об'єктом господарювання;
- по-друге, підвищує мотивацію до продуктивнішої праці на власній землі;
- по-третє, робить людину повноправним членом суспільства незалежно від будь-якої експлуатації.

Поява приватної власності на землю обумовила зміни землевпорядних робіт, дещо вдосконалила саме поняття “землеустрій”. Так, у статті 99 земельного Кодексу України “Про призначення землеустрою” зазначається: “землеустрій включає систему заходів, спрямованих на здійснення положень земельного законодавства, рішень щодо організації, використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища і поліпшення природних ландшафтів”.

Дуже суттєвою ознакою цього визначення землеустрою є те, що звертається увага на його природоохоронний аспект. Це створює об'єктивні умови для ландшафтного підходу до землевпорядкування, охорони земель. Важливим моментом є те, що землеустрій здійснюється державними землевпорядними органами за рахунок державних і місцевих бюджетів. Для здійснення земельної реформи створена Державна агенція України по земельних ресурсах з відповідними органами у складі обласних і районних державних адміністрацій.

Сучасні тенденції реформування земельних відносин обумовлюють необхідність формування системи нових землеволодінь за розмірами, узгодженими з можливостями виконання основних технологічних операцій в рослинництві та тваринництві працездатним населенням окремого населеного пункту або його частини.

Як правило, межі територій повинні узгоджуватись з межами природних елементів ландшафтів (лісосмугами, канавами і каналами для зрошування і осушування, шляхами з твердим покриттям та ін.). При формуванні системи землекористувань та землеволодінь не рекомендується розділяти між декількома господарствами первинні водозбірні площі, де вимагається створення закінченого протиерозійного комплексу.

Формування цілей статті. Сучасна агроландшафтна структура має бути комплексно оптимізована, враховуючи систему наявних екологічних, економічних і соціальних потреб суспільства. Оптимізація використання земельних ресурсів передбачає вибір такого варіанта організації раціонального використання земель, який би забезпечував задоволення потреб у сільськогосподарських ресурсах, попереджаючи їх виснаження та підтримання екологічної рівноваги за загального мінімуму затрат праці.

Виклад основного матеріалу. Землі сільськогосподарського призначення – це землі, надані для потреб сільського господарства або призначені для цієї мети. Земляна ділянка – це частина земної поверхні, що має фіксовані межі, характеризується певним місцезнаходженням, природними властивостями, фізичними параметрами, правовим і господарським станом та іншими характеристиками. Ефективне використання – економічно доцільне та прибуткове використання земельної ділянки за цільовим призначенням без погіршення її якісних та екологічно-естетичних характеристик із дотриманням вимог обтяжень та обмежень. Рілля – це земельні ділянки, які систематично обробляються і використовуються під посіви сільськогосподарських культур. Сівозміна – це науково обґрунтована схема чергування сільськогосподарських культур в просторі і часі.

Завдання проектування сівозмін полягає в створенні територіальних умов для підвищення культури землеробства, відновлення і примноження родючості ґрунтів і на цій основі збільшення валового виробництва сільськогосподарської продукції, а також раціонального використання техніки і трудових ресурсів.

Система сівозмін – це головна ланка в системі землеробства, яка містить низку інших взаємопов'язаних систем:

- обробіток ґрунту;
- удобрення;

- полезахисне лісорозведення;
- меліорація земель (осушення і зрошення);
- контурно-меліоративне землеробство.

Система сівозмін повинна задовольняти такі вимоги:

- виконання плану виробництва валової товарної продукції;
- використання кожної ділянки оброблюваної землі з урахуванням природних властивостей і біологічних особливостей сільськогосподарських культур;
- здійснення заходів боротьби з ерозією ґрунтів, деградацією земель, систематичного відновлення і підвищення родючості ґрунтів;
- створення умов для повного ефективного використання робочої сили, сільськогосподарської техніки, транспортних агрегатів та інших механізмів.

Дотримання таких вимог можливе за дотримання всіх умов застосування науково обґрунтованої методики, обґрунтування всіх її елементів. При проектуванні полів сівозмін необхідно добитися того, щоб на одному полі були однорідні ґрунтові умови, тому що від цього залежить урожайність сільськогосподарських культур, терміни посіву, обробітку та збирання врожаю.

Форма поля повинна забезпечувати продуктивність і агротехнічне виконання механізованих робіт. Крім того, кути полів у прямокутній трапеції повинні бути допустимими і не перевищувати 20–30°. Не допускати проектування полів у формі трикутника і багатокутника. Конфігурації полів оцінюють залежно від розмірів поля, оскільки це впливає на вартість механізованих робіт.

Є три основні групи сівозмін різного виробничого призначення:

- польові;
- кормові;
- спеціальні.

До польових належать сівозміни, в яких польові культури висівають переважно на площі, яка перевищує 50 % відведеного масиву. Є різновиди польових сівозмін:

- парнозернові;
- парозернопросапні;
- зернопросапні;
- бурякові;
- льонарські;
- картоплярські;
- судеральні;
- ґрунтозахисні.

До кормових сівозмін належать ті масиви, понад 50 % площ яких зайнято кормовими культурами. Є такі види кормових сівозмін:

- прифермерські;
- притабірні;
- лукопасовищні;
- ґрунтозахисні.

Спеціальні сівозміни проектують для культур, які відрізняються високою вимогливістю до умов вирощування. Є такі види спеціальних сівозмін:

- конопляні;
- овочеві;
- тютюнові;
- макові;
- з вирощування лікарських рослин.

На вибір типів і видів сівозмін, їх кількість впливають такі умови:

- спеціалізація господарства;
- тип годівлі тварин;
- концепція поголів'я худоби;
- структура сільськогосподарських угідь та їх якість;

- розміщення існуючих і проектних господарських дворів та літніх таборів;
- наявність еродованих земель і ступінь ерозійної небезпечності;
- територіальне розміщення масивів ріллі та їх конфігурація;
- кількість виробничих підрозділів.

На розміщення польових сівозмін найбільше впливають ґрунтові умови, рельєф місцевості, існуючі і перспективні розселення, організаційно-господарська структура сільськогосподарського підприємства або виробничих підрозділів, розміри орних земель, набір польових культур, енергоозброєність підприємства і організація праці в рослинництві.

До робочих ділянок належать ті ділянки, в яких передбачено системи механічного і організаційно-господарських заходів з чергуванням сільськогосподарських культур у часі.

Робочі ділянки потрібно проектувати тоді, коли є такі причини:

- неоднорідність ґрунтів;
- розташовані на великій віддалі;
- вкраплені в ліси та інші угіддя;
- в межах населеного пункту.

Основні положення ґрунтозахисної системи землеробства з контурно-меліоративною організацією території (КМОТ), яка являє собою сукупність технологічних прийомів вирощування сільськогосподарських культур в поєднанні з оптимізацією використання земельного фонду відповідно з диференціацією за технологічними групами земель, дають змогу захистити ґрунти від ерозії, відтворити їх родючість і отримати високий урожай.

Ця система передбачає:

- поділ ґрунтів на технологічні групи;
- контурно-меліоративну організацію території, зокрема розміщення границь угідь, сівозмін, полів, робочих ділянок, інженерної інфраструктури відповідно до виділених технологічних груп, природних контурів і за найбільшого наближення їх до горизонталей;
- ґрунтозахисну технологію вирощування культур;
- регулювання поверхневого стоку.

Структуру посівних площ за проектом розробляють з розрахунком забезпечення виробництва товарної продукції рослинництва в необхідних обсягах для виконання державного замовлення і створення відповідних фондів.

Напрямки збільшення обсягів виробництва продукції:

- підвищення урожайності;
- підвищення культури землеробства;
- за рахунок освоєння земель.

Висновки. Впорядкування території орних земель новостворених сільськогосподарських підприємств полягає в створенні територіальних умов для підвищення культури землеробства, відновлення і примноження родючості ґрунтів і на цій основі збільшення валового виробництва сільськогосподарської продукції, а також раціональне використання техніки і трудових ресурсів.

У результаті проведених досліджень визначено основні вимоги до систем сівозмін. Обґрунтовано необхідність однорідності ґрунтових умов на території одиничного поля як передумови урожайності культур, термінів посіву, обробітку землі.

Визначено основні напрямки збільшення об'ємів виробництва продукції, отриманої на землях сільськогосподарського призначення. Для захисту ґрунтів від ерозії, відтворення їх родючості і підвищення урожайності рекомендується застосовувати контурно-меліоративну організацію територій, яка поєднує технологічні прийоми вирощування сільськогосподарських культур та диференціацію земельного фонду за групами земель.

1. *Земельний Кодекс України, 2001.* 2. *Мицай М.А., Пастернак В.І. / Формування системи землекористувань сільськогосподарських підприємств в процесі земельної реформи. – Львів: ЛДАУ, 1997. – 31 с.* 3. *Третяк А.М. / Основи організації ефективного використання землі фермерськими господарствами. – Чернівці: Від Дністра до Карпат, 1992. – 88 с.*